

В. В. СЕРГІЄНКО

Валерій Вікторович Сергієнко, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Харківського національного економічного університету

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН
ЗА ДОГОВОРОМ ГАЗОПОСТАЧАННЯ ПОБУТОВОГО СПОЖИВАЧА**

У сучасних умовах, що характеризуються демократизацією всіх сфер суспільного життя в Україні, здійсненню економічних перетворень, переважанням товарно-грошових відносин над іншими суспільними відносинами, значно зросла роль договору як способу регулювання суспільних відносин. Галузь застосування договірних прав при регулюванні відносин, що виникають між учасниками різних правовідносин, розширилася. Це підтверджується і появою нових видів договорів, що викликано потребами суспільства. Водночас договір як регулятор суспільних відносин повинен бути забезпечений захистом від порушень, як з боку суб'єктів правовідносин, так і інших учасників конкретних правовідносин.

Проблему відповідальності сторін за договором у різний час вивчали такі вітчизняні та зарубіжні вчені-цивілісти, як Л.І. Абалкін, В.В. Бушуєв, З. А. Зарнадзе, В. А. Крюков, Х. Ламперт, Д. С. Леонов, Д. С. Львов, А. С. Конторович, О. В. Садіков, В. В. Луць, В. К. Марков, М. І. Брагінський, В. В. Вітрянский, та ін.

У зв'язку з постійним розширенням сфери застосування договірних регулювань виникає потреба внесення змін і до інституту договірної відповідальності. Змінам піддаються не лише заходи відповідальності, а й саме поняття цивільно-правової відповідальності, система умов її настання. Ринкові перетворення припускають перехід від жорсткої адміністративної керованості економіки до регулювання відносин, які будуються на взаємодії регламентованих законом прав і обов'язків її учасників. При такому регулюванні неминуча поява конкуренції інтересів, прагнення окремих суб'єктів цивільного обороту отримати максимальну вигоду, навіть за рахунок недотримання вимог закону, умов договору. Такі дії учасників різного роду правовідносин призводять, як правило, до правопорушення. Отже, необхідним є відповідне реагування на дане порушення у вигляді цивільно-правової (у тому числі договірної), господарсько-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності.

У сфері цивільного обороту, регульованого на основі договорів, найчастіше застосовується цивільно-правова та господарсько-правова відповідальність як найефективніший захід захисту інтересів сторін, що вступили у договірні відносини. Цінність цивільно-правової відповідальності полягає в тому, що в нормах цивільного права міститься широкий арсенал засобів впливу на поведінку громадян та організацій, що зачіпають їх інтереси.

Цивільно-правова відповідальність як різновид санкції – це покладення на правопорушника заснованих на законі невігідних правових наслідків, які виявляються у позбавленні його певних прав або в заміні невиконаного обов'язку новим, або у приєднанні до невиконаного обов'язку нового, додаткового. О. А. Красавчиков під санкцією розумів установлену законом міру майнових або інших правових невігідних для особи наслідків, які застосовуються у разі недотримання закону, невиконання прийнятих зобов'язань, заподіяння шкоди або за наявності інших передбачених законом підстав¹. Загальні підстави відповідальності за порушення цивільно-правових зобов'язань містяться у гл. 51 ЦК України². Так відповідно до ст. 526 ЦК України зобов'язання має бути виконане належним чином відповідно до умов договору, вимог ЦК та інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту. Недотримання таких вимог призводить до порушення взятих на себе зобов'язань. Порушенням зобов'язання відповідно до ст. 610 ЦК є його невиконання або його виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання). Як невиконання, так і неналежне виконання зобов'язання, в залежності від характеру правопорушення, тягнуть за собою невігідні правові наслідки для сторони, яка допустила правопорушення. Ці наслідки встановлені ст. 611 ЦК. Відповідальність учасників договірних відносин у сфері газопостачання побутового споживача при подачі природного газу через приєднану мережу в разі невиконання або неналежного виконання взятих на себе зобов'язань чинним законодавством України врегульовані недостатньо. Це зумовлено, у першу чергу, специфікою предмета договору, а також особливостями вступу у договірні зобов'язання. Враховуючи те, що в Україні законодавчо не визначений вид договору, який регулює відносини газопостачання побутового споживача, це породжує безкарність сторін при невиконанні або неналежному виконанні взятих на себе зобов'язань.

Чинне законодавство України, регулюючи відносини з постачання споживачів природним газом, застосовує такі види договорів, які не врегульовані жодним нормативним актом. Прийнятий Закон України «Про засади функціонування ринку природного газу»³ від 08.07.2010, так само як і Правила надання населенню послуг з газопостачання⁴ № 476 від 14.04.2004, указує на те, що при постачанні споживачів природним газом газопостачальне підприємство укладає зі споживачем договір транспортування газу. На даний момент у жодному нормативному акті України поняття договору транспортування газу, його умови та особливості ук-

ладання не закріплені. Відповідно і відповідальність за таким договором не встановлено, так як за відсутності загальнообов'язкових умов такого договору неможливо визначити, що буде вважатися порушенням його умов. А застосувати загальні положення цивільно-правової або господарсько-правової відповідальності в силу специфіки предмета договору газопостачання не завжди уявляється можливим. ЦК і ГК України передбачають, що за невиконання або неналежне виконання договору до винної сторони може бути застосована відповідальність у вигляді штрафу. Штрафну відповідальність застосовують згідно із законодавством у вигляді штрафних економічних санкцій. Ці санкції встановлені, як правило, нормативними актами, що регулюють окремі види господарських відносин. Так стосовно газопостачання побутового споживача по відношенню до споживача може бути застосована санкція у вигляді стягнення з нього пені в разі несвоєчасної сплати за спожитий природний газ, або накладання штрафу за недотримання режиму користування, споживання природного газу. Ці положення закріплені в Законах України «Про житлово-комунальні послуги»⁵, «Про засади функціонування ринку природного газу», а також у Правилах надання населенню послуг з газопостачання. Але слід зазначити, що не один із названих спеціальних нормативних актів не встановив розмір штрафу за порушення законодавства споживачем – громадянином.

Щодо стягнення пені за прострочення внесення плати за послуги газопостачання, то 17 грудня 2010 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до ст. 2 Закону України «Про тимчасову заборону стягнення з громадян України пені за несвоєчасне внесення плати за житлово-комунальні послуги»⁶ і тим самим санкціонувала нарахування пені за несвоєчасну оплату послуг, у тому числі й газопостачання. Так зміна до закону встановлює, що за кожен день прострочення буде нараховуватися пеня в розмірі 1%, при чому граничний розмір пені (на відміну від положення закону в редакції 1996 р.) не встановлений. На нашу думку, законодавець враховує інтереси тільки підприємств, які надають житлово-комунальні послуги, тоді як підприємства за неналежне виконання послуг практично не несуть ніякої відповідальності. Враховуючи положення ЦК України відповідальність сторін повинна бути взаємна як для однієї, так і для іншої сторони, але внесені зміни до Закону «Про тимчасову заборону стягнення з громадян України пені за несвоєчасне внесення плати за житлово-комунальні послуги» передбачають, що відповідальність одностороння. Тобто якщо споживач має недоїмку по платежах за спожитий природний газ, то він зобов'язаний сплатити не лише суму боргу, а й нараховану пеню. Тоді як п. 5 ст. 20. Закону України «Про житлово-комунальні послуги» закріплює, що споживач житлово-комунальної послуги усього лиш має право на зменшення розміру плати за надані послуги, у разі їх ненадання або надання не в повному обсязі, зниження їх якості в порядку, визначеному договором або законодавством. З даного положення Закону випливає, що газопостачальна організація при зниженні якісних показників природного газу зобов'язана зробити на вимогу споживача перерахунок, хоча не зрозуміло, як споживач визначить якісні показники природного газу для реалізації свого права. Бо жоден застосований договір, що регулює постачання природного газу побутовому споживачеві, не містить умову, що зобов'язує газопостачальну організацію обладнати вузли приладами показників якості газу.

Таким чином, очевидно, що матеріальну відповідальність при газопостачанні споживачів – громадян несе тільки споживач, тоді як відповідальність газопостачальної організації за подачу природного газу зниженої якості (зниження тиску в магістралях) обмежується здійсненням перерахунку (за останній час не зафіксовано жодного випадку здійснення такого перерахунку), тобто вона несе обмежену відповідальність (п. 5.ст. 20 Закону України «Про житлово-комунальні послуги»).

Відповідальність споживача (абонента) також виникає у разі недотримання ним режиму споживання природного газу. З аналізу п. 6 Правил надання населенню послуг з газопостачання невиконання або неналежне виконання споживачем договірних обов'язків або відповідних Правил користування може спричинити припинення подачі йому природного газу та стягнення з нього штрафу. Припинення подачі природного газу або іншого виду енергоресурсів через приєднану мережу несправному споживачу допускається тільки у випадках, передбачених відповідними Правилами користування, та за умови попереднього попередження. Так, подача природного газу споживачу може бути припинена у разі незадовільного стану внутрішньобудинкових газових мереж та обладнання, а також вентиляційних каналів.

У зв'язку з тим, що юридичними підставами притягнення до цивільно-правової відповідальності є порушення встановлених в законодавстві правил поведінки, а фактичною підставою є склад цивільного правопорушення. З'ясуємо для себе, в якому разі незадовільний стан внутрішньобудинкових газових мереж та обладнання, а також вентиляційних каналів є підставою для притягнення до відповідальності споживача-громадянина. Враховуючи те, що Законами України «Про житлово-комунальні послуги», «Про засади функціонування ринку природного газу», а також Правилами надання населенню послуг з газопостачання, передбачено, що газопостачання споживачів здійснюється на підставі письмово укладеного типового договору, то аналізуючи п. 2. умов Типового договору про надання населенню послуг з газопостачання від 05.07.06 № 938, затвердженого постановою КМУ, стає очевидним, що предметом даного договору є не лише надання послуг газопостачання природним газом, а й технічного обслуговування і ремонту внутрішньобудинкових систем газопостачання та дворових газопроводів. Таким чином положення щодо залучення споживача до відповідальності у вигляді штрафу за невиконання положень Законів «Про житлово-комунальні послуги», «Про засади функціонування ринку природного газу», у частині утримання в технічно справному стані внутрішньобудинкових систем газопостачання є необґрунтованим, бо сама газопостачальна організація повинна підтримувати їх у справному стані. І більш того, припинення газопостачання споживача

на тих же підставах. А у випадку, якщо постачання споживачів здійснюється через посередника або на підставі іншого договору (купівлі-продажу), то споживач (покупець) сам зобов'язаний обслуговувати і підтримувати внутрішньобудинкові газові мережі у технічно справному стані. Тоді в даному випадку, невиконання положень п.6 Правил надання населенню послуг з газопостачання, виражене в порушенні споживачем Правил безпеки систем газопостачання, що створює загрозу виникнення аварійної ситуації, є підставою припинення подачі природного газу та притягнення його до відповідальності у вигляді штрафу. Пунктом 34 Правил надання населенню послуг з газопостачання, крім відповідальності споживача за несвоєчасну сплату спожитого природного газу, недотримання режиму споживання природного газу, передбачена відповідальність і за інші правопорушення: самовільне приєднання і відбір природного газу; пошкодження і зривання пломб на приладах обліку спожитого газу та на газових приладах, пристроях; відмову в доступі до власних житлових і підсобних приміщень, де розташовані газові прилади і пристрої, лічильники газу, представникам газопостачального (газорозподільного) підприємства. Крім цього, варто відзначити чинну нині Постанову Держпостачу СРСР і Державного арбітражу від 25.09.1986 «Про затвердження Правил подачі газу магістральним газопроводам і споживачам»⁷, яке в п. 9 передбачає відповідальність споживача за необґрунтовану відмову від укладення договору.

Таким чином, положення про відповідальність у разі відмови від укладення договору суперечить принципам свободи договору, рівності сторін. Сам Типовий договір можна класифікувати як договір приєднання, так як споживач не бере участі у формуванні договірних умов, а може лише до них приєднатися, дає пріоритети газопостачальній організації. А спонукання до укладення договору, на наш погляд, є грубим втручанням держави у приватні відносини і лобюванням інтересів постачальника газу, що неприпустимо при регулюванні відносин цивільно-правовим договором.

Враховуючи те, що Постанова Держпостачу СРСР і Державного арбітражу від 25.09.1986 «Про затвердження Правил подачі газу магістральним газопроводам і споживачам», не відповідає вимогам часу, суперечить окремим нормативним актам, орієнтованим на вільні ринкові відносини, її слід скасувати.

Системою законодавства, що регулює відносини в сфері газопостачання з метою захисту інтересів споживачів, передбачено ряд заходів, спрямованих на захист інтересів громадян – споживачів.

Так Постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України затверджено Порядок відшкодування збитків, завданих споживачеві природного газу внаслідок порушення газопостачальною або газотранспортною організацією Правил надання населенню послуг з газопостачання, яке, виходячи з його назви, повинно було закріпити відповідальність постачальника за невиконання взятих на себе зобов'язань, а також порядок оформлення претензій про порушення прав споживачів газопостачальними підприємствами. Аналізуючи зазначену ухвалу, можна дійти висновку, що він закріпив перелік порушень газопостачальної (газотранспортної) організацією, які тягнуть за собою відповідальність по відшкодуванню збитків, заподіяних споживачеві газу і процедуру розгляду за фактом порушення прав споживача, а самі санкції не закріплені.

Відповідно до п. 1.3 Постанови до порушень, що тягнуть за собою відповідальність по відшкодуванню збитків, заподіяних споживачеві газу належать:

- постачання споживачеві газу, якісні показники та тиск якого не відповідають вимогам нормативних документів;
- відмова споживачеві в припиненні газопостачання або відключенні окремих газових приладів, пристроїв та проведенні перерахунку за фактично надані послуги з газопостачання за відсутності лічильників газу (за заявою споживача);
- несвоєчасне надання інформації або надання інформації, що не відповідає дійсності;
- надання неякісних та несвоєчасних послуг (передбачених договором про надання послуг з газопостачання) з технічного обслуговування та усунення пошкоджень внутрішньобудинкових систем газопостачання та дворових газопроводів будинків, що виконуються за рахунок експлуатаційних витрат (планове технічне обслуговування) або за заявою споживача;
- шкода, заподіяна його житловому приміщенню і майну, а також його життю, здоров'ю та навколишньому середовищу внаслідок порушення газопостачальною або газотранспортною організацією вимог Правил безпеки систем газопостачання.

Якщо споживач сумнівається в якості надаваних йому послуг газопостачання, то відповідно до п. 2.1 Постанови він зобов'язаний подати відповідну заяву до газопостачальної (газотранспортної) організації, яка, в свою чергу, зобов'язана направити свого представника за місцем виклику протягом 2 робочих днів у містах та 5 календарних днів у сільській місцевості в узгоджений зі споживачем час та здійснити перевірку цих показників.

Газопостачальна (газотранспортна) організація зобов'язана забезпечити проведення перевірки величини тиску або якісних показників газу силами підприємств (організацій), які отримали відповідний дозвіл на проведення таких робіт, або власними силами. Величина тиску газу перевіряється перед газовими приладами споживача в години максимального його споживання. Мінімальний тиск газу перед газовими приладами, пристроями повинен становити не менш як мінімально допустиме значення, передбачене нормативними документами на газові прилади (пристрої). Якщо тиск газу менше ніж величина мінімально допустимого значення, вказаного в нормативних документах на газові прилади (пристрої), плата за газопостачання з дня подання заяви до дня відновлення подачі газу з тиском, більшим мінімально допустимого, не здійснюється. Га-

зопостачальна (газотранспортна) організація повинна протягом п'яти днів з дня здійснення щомісячної перевірки параметрів якості газу опублікувати в засобах масової інформації детальну інформацію про результати цієї перевірки. Інформація повинна містити результати перевірки параметрів якості газу і бути доступною всім споживачам на території виробництва газопостачальними (газотранспортними) організаціями діяльності з постачання природного.

У разі підтвердження факту відхилення параметрів якості газу від встановленої нормативними документами величини газопостачальна (газотранспортна) організація здійснює перерахунок розміру плати за газопостачання за період з дня подачі заявки споживачем до дати, коли газопостачальна (газотранспортна) організація відновила параметри якості газу. Якщо виходить з положення п. 2 Постанови, очевидно, що газопостачальна організація м. Харкова так само, як і в інших населених пунктах України, у 2004 і 2009 рр. через перебої в постачаннях з Росії природного газу, не повинна була стягувати плату за природний газ у період подачі його з меншим ніж гранично допустимий, через невідповідність його якісних показників, або виходячи з положення Закону України «Про житлово-комунальні послуги» як мінімум здійснити перерахунок по оплаті послуг неналежної якості за весь період подачі його із заниженими якісними показниками.

У разі незгоди споживача з результатами перевірки, для врегулювання цього питання він має право звернутися до суду. Таким чином, виходячи із зазначеного вище можна зробити наступні висновки.

Відповідальність сторін за договором газопостачання споживачів не рівна, так у разі несвоечасної оплати за спожитий газ споживачеві можуть нарахувати пеню, а в тому разі, якщо природний газ неналежної якості, то постачальник практично не несе відповідальності, хоча вона законодавчо закріплена у вигляді перерахунку за спожитий неякісний природний газ. Споживач позбавлений права контролювати якісні показники природного газу, що постачається. А той порядок і форма контролю якості природного газу, закріплена у Постанові Національної комісії регулювання електроенергетики України «Про порядок відшкодування збитків, завданих споживачеві природного газу внаслідок порушення газопостачальною або газотранспортною організацією», позбавляє можливості споживача довести факт порушення однієї з умов договору газопостачання. Тим більше, що фактичні виміри якості і тиску здійснюються самою газопостачальною організацією.

У жодному нормативному акті України, що регулює відносини з газопостачання, немає законодавчо закріплених сум штрафів, які накладаються на порушників режиму споживання природного газу, так само як і за самовільне підключення до газових мереж і магістралей, не зазначена сума штрафу за зрив пломб з приладів обліку спожитого газу. Відтак для врегулювання відносин у частині належного виконання зобов'язань, а також відповідальності сторін при здійсненні поставок природного газу побутовому споживачеві необхідно прийняти спеціальний закон, або внести ряд поправок і доповнень до чинного законодавства.

¹ Красавчиков О. А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности. – М., 1966.

² Цивільний Кодекс України: Коментар. – Харків: Одисей, 2003. – 832 с.

³ Закон України «Про засади функціонування ринку природного газу» від 08.07.2010 № 2467-VI. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 48. – Ст. 566.

⁴ Правила надання населенню послуг з газопостачання від 14.04.2004. – № 476.

⁵ Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 24 червня 2004 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 47. – Ст. 514⁵.

⁶ Закон України «Про внесення змін до ст. 2 Закону України «Про тимчасову заборону стягнення з громадян України пені за несвоечасне внесення плати за житлово-комунальні послуги» від 17.12.2010 № 2795-VI.

⁷ Постановление ГОСНАБ СССР № 136/7 от 25.09.86 «Об утверждении Правил подачи газа магистральным газопроводам и потребителям».

Резюме

У сучасних умовах, що характеризуються демократизацією всіх сфер суспільного життя України, значно зросла роль договору як способу регулювання суспільних відносин. У той же час договір, як і будь-який цивільно-правовий інститут, повинен бути забезпечений захистом від порушень. Такий захист в першу чергу здійснюється за допомогою заходів цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань.

Ця стаття присвячена аналізу ситуації, що склалися в частині відповідальності сторін за не виконання або неналежне виконання зобов'язань за договором газопостачання.

Ключові слова: споживач, газопостачальна організація, санкція, штраф, пеня, природний газ, договір газопостачання, правопорушення.

Резюме

В современных условиях, характеризующихся демократизацией всех сфер общественной жизни Украины, значительно возросла роль договора как способа регулирования общественных отношений. В то же время договор, как и любой гражданско-правовой институт, должен быть обеспечен защитой от нарушений. Такая защита в первую очередь осуществляется с помощью мер гражданско-правовой ответственности за нарушение договорных обязательств.

Данная статья посвящена анализу ситуации в части ответственности сторон за не исполнение либо ненадлежащее исполнение обязательств по договору газоснабжения.

Ключевые слова: потребитель, газоснабжающая организация, санкция, штраф, пеня, природный газ, договор газоснабжения, правонарушение.

Summary

In today's environment characterized by the democratization of all spheres of public life in Ukraine has increased the role of the treaty as a way of regulating social relations. At the same time, contract, like any civil institution, must be protected from abuses. This protection is primarily carried out through measures of civil liability for breach of contractual obligation.

This article analyzes the current situation regarding the responsibility of the parties for non-fulfillment or improper fulfillment of obligations under the contract of gas supply.

Key words: consumers, gas-supplying organization, sanctions, fines, penalties, natural gas supply contract, the offense.

Отримано 24.01.2011

Г. Г. ХАРЧЕНКО

Георгій Георгійович Харченко, кандидат юридичних наук

ОЗНАКИ РЕЧОВОГО ПРАВА

Здавалось би, як просто іноді ми уявляємо для себе зміст багатьох понять. Але варто лише замислитися над уточнюючими питаннями, як все навколо може змінитися – очевидне стає складним та неоднозначним, те в чому ми ще донедавна були так безумовно впевнені поступово починає втрачати атрибути своєї «абсолютної істинності». Щось подібне відбувається і в розумінні правознавцями речового права. На перший погляд, начебто, нічого неясного – є загальне уявлення речового права і перше, що спадає на думку при його асоціації, – право власності. Однак, як тільки ми спробуємо перерахувати усі ознаки речового права, ілюзорність нашого загального і здавалось би правильного розуміння речового права стає очевидним. Ми бачимо, що зміст, який кожен з нас вкладає у правову термінологію, може бути неоднаковим, ознаки, якими ми характеризуємо об'єкт нашого знання, неідентичними, а іноді – навіть ситуативними. І чим глибше ми замислюємось, тим більше усвідомлюємо той тернистий шлях, за яким іде наша правова наука у її пізнанні речового права.

Досліджуючи питання визначення ознак речового права, кожен з нас неминуче зіштовхнеться з досить строкатою палітрою цікавих думок та позицій. За різними авторськими версіями перелік ознак речового права може збільшуватися або, навпаки, зменшуватися. І справа зовсім не в тому, що хтось краще чи гірше зміг охарактеризувати речове право, просто для правової науки і досі залишаються невирішеними концептуальні питання визначення правової природи речового права, які природно переносяться і в площину ознак речового права.

Проблематики ознак суб'єктивного речового права у своїх працях торкалося багато провідних вчених минулого та сучасності: О. Рузакова, Л. Щеннікова, І. Зенін, Є. Васьковський, Д. Мейер тощо. Цей перелік навіть важко завершити. Всі вони неодноразово висловлювались з цього питання, окреслювали свою позицію та наводили свої доводи. Однак для правової науки жодна з авторських версій не стала беззастережною. Спори тривають і дотепер.

У цій статті спробуємо провести власний критичний аналіз ознак речового права, що можна зустріти у юридичній літературі, виходячи передусім з розуміння того, що вони мають бути гармонійно пов'язані з природою речового права, яка їх і зумовлює. У цьому, до речі, і буде полягати мета дослідження.

Спектр ознак, який сьогодні надається в юридичній літературі, досить великий. О. Рузакова, приміром, серед видових ознак речового права виділяє чотири – зв'язок з річчю, виражений у пануванні над нею; право слідування за річчю; абсолютний характер захисту та безстроковість права¹. І. Зенін, у свою чергу, вважає, що, на відміну від зобов'язальних, для речових прав характерним є їх обов'язкова передбачуваність законом, об'єктом цих прав можуть бути лише індивідуально визначені речі, а самі речові права за своєю природою є абсолютними².

При порівнянні навіть цих двох точок зору неважко побачити, що набір ознак, притаманних речовим правам, а іноді й їх зміст різними правознавцями надається та розкривається по-різному. У свій час на це також звернув увагу Ю. Толстой, пояснюючи це багато в чому різним розумінням самого кола речових прав³. Насправді ж, коріння проблеми, на нашу думку, в іншому – різному розумінні самої природи речового права.

Кожний дослідник природно нестримний у своєму бажанні найповніше відобразити сутність питання, що ним досліджується. Однак, у цьому прагненні нерідко проявляється і зворотній бік – у загальній масі видових ознак губиться стрижнева основа речового права – кваліфікаційний критерій ідентифікації речового права. Характерно, що переліки ознак речового права в юридичній літературі, зазвичай, не структуровані – разом з основною (кваліфікаційною) ознакою перераховуються ознаки, що мають похідний характер і вико-